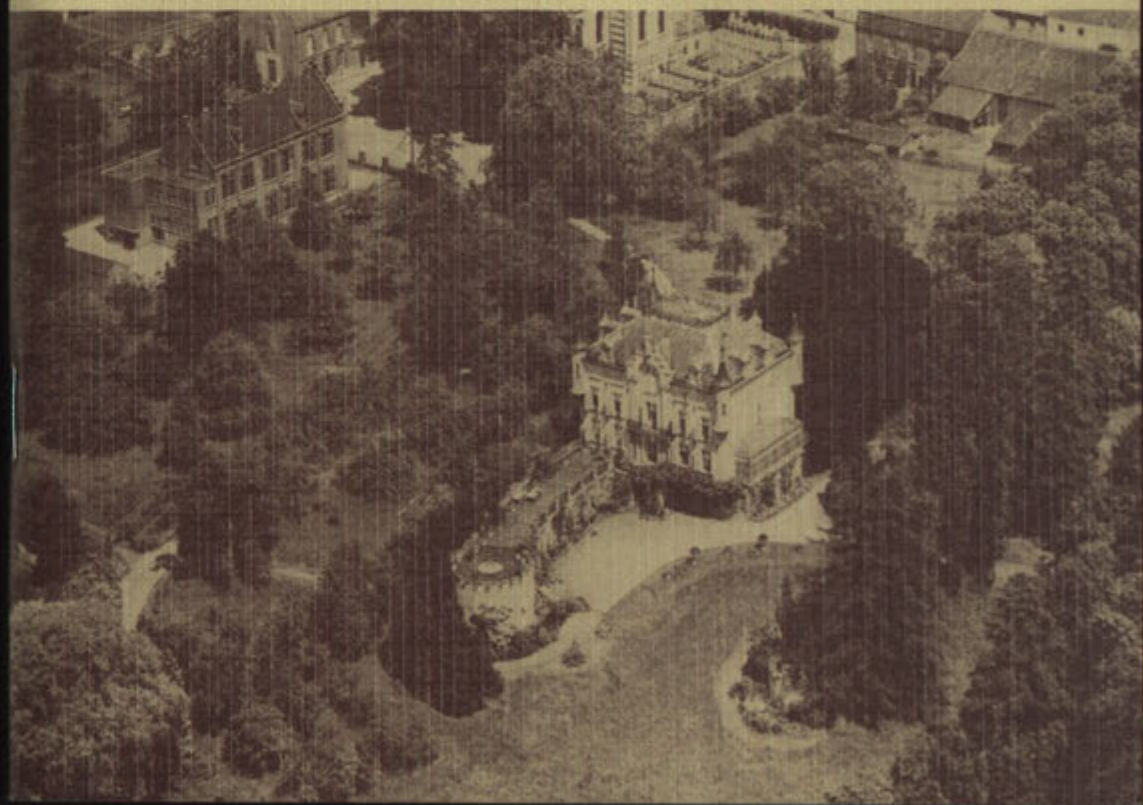

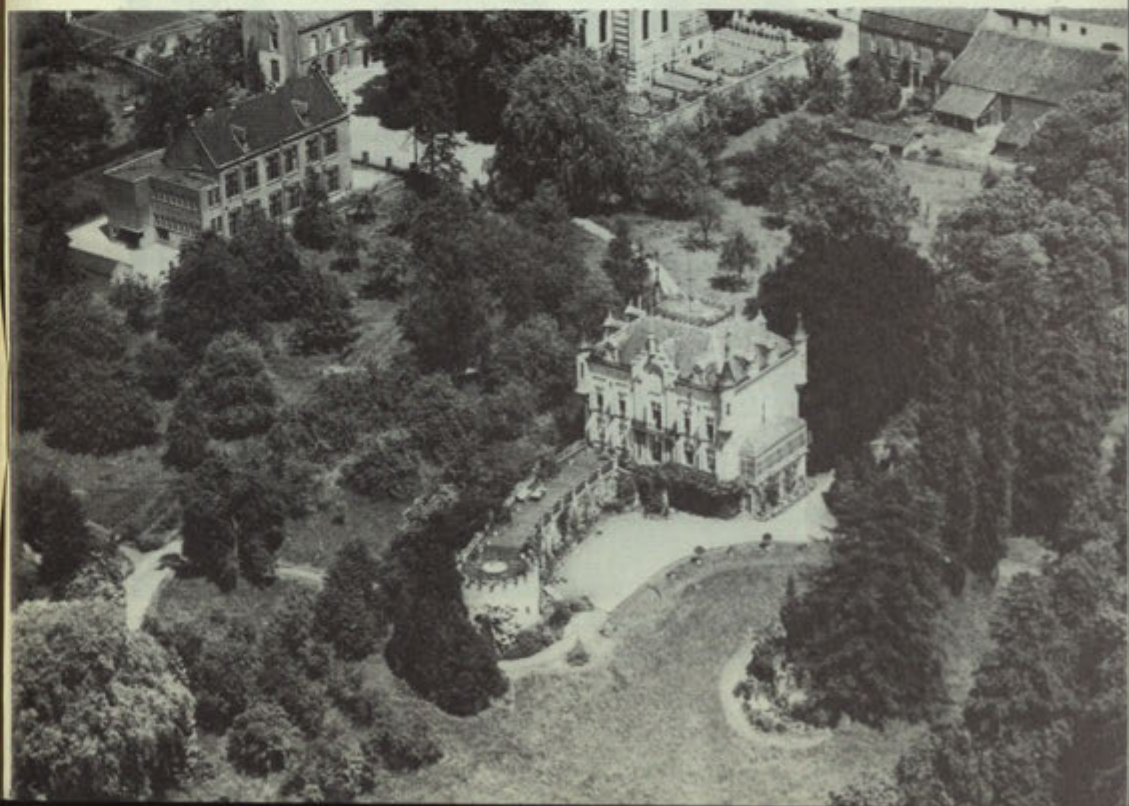
grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 1986, 6e jaargang nr. 3

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 1986, 6e jaargang nr. 3

Bij de voorpagina

Luchtfoto van kasteel Gronsveld en omgeving, genomen op 2 juni 1949 door KLM-Aerocarto.

Voorwoord redactie

22 juni jongstleden is de nieuwe activiteitenruimte van onze Stichting met luid gebeier geopend. Velen van u zijn daarbij aanwezig geweest, wij telden op die dag zo'n 200 bezoekers. Overigens onze hartelijke dank voor die massale opkomst. De tentoonstelling over "Het Krijt" kreeg grote waardering zowel bij "leken" als in

22 juni 1986. Opening van de activiteitenruimte "t Klooster".
V.l.n.r. Gilles Jaspars, Em. pastoor Vic. Spauwen, Burgemeester Bouwens.

vakkringen. Vanaf de opening tot en met nu hebben we iedere zondag, en vaak ook op door de weekse dagen, tientallen bezoekers gehad. Een succes dus.

De tentoonstelling is nog steeds geopend! De hele maand september en oktober, iedere zondag van 2 tot 5 uur. Als u door de week een bezoek wilt brengen dan kan dat ook, op afspraak: telefoon 04408 - 2112. Bovendien is er meer dan alleen de Krijttentoonstelling. We zullen een kleine rondgang maken.

Bij de ingang vindt u de "Grueles-winkel". In de aanbieding zijn de volgende artikelen:

- Tranchot-kaart, 19e-eeuwse kaart (1810) van Zuid-Limburg.
- Groéselder Diksjenèr, met bijbehorende grammofoonplaat en supplement.
- Groéselt Vreuger, boekje met oude foto's uit Gronsveld en Rijckholt.
- Groésels lësplénkske, leesplankje met Gronsveldse woorden.
- Diverse exemplaren van ons tijdschrift (misschien wel ontbrekende exemplaren voor uw verzameling).
- Catalogus Krijttentoonstelling.

Nadat u f 1,-- entree heeft betaald en uw naam heeft ingeschreven in het gastenboek, kunt u verschillende kanten uit. Schuin links achter u vindt u het prachtig gerestaureerde klokkenspel van de kerk van Rijckholt, geheel in bedrijf, en dat zult u merken ook.

Recht achter u bevindt zich een diacarroussel met een diaserie over planten en dieren van de kalkgraslanden (heeft met het Krijt te maken). Een foldertje met de namen ervan ligt erbij, dat kunt u gratis mee naar huis nemen.

Links naast u staat een lange tafel. U vindt daar diverse interessante boeken en fotoboeken over het ontstaan van de aarde, over mineralen en ander gesteente, over fossielen en dergelijke. Op diezelfde tafel vindt u plakboeken met foto's en krantenknipsels over diverse Gronsveldse en Rijckholtse families (u staat er wellicht zelf ook in) en over allerlei onderwerpen die met

Gronsveld en Rijckholt te maken hebben. Neem gerust een stoel en ga er even voor zitten.

Als alle stoelen bezet zijn, kunt u het best de Krijttentoonstelling gaan bewonderen. Hoewel u gerust kris-kras door de tentoonstelling kunt gaan, kunt u ook de pijlen op de grond volgen, dan maakt u een wandeling door de tijd, van het verleden naar het heden en zelfs naar de toekomst.

Overzicht van de Krijttentoonstelling.

De achterwand wordt geheel in beslag genomen door een schitterende verzameling stenen, fossielen, ertsen, kristallen, mineralen uit alle delen van de wereld. Die stenen horen overigens niet bij de Krijttentoonstelling, maar daar worden ze niet minder mooi van.

Kortom: er valt heel wat te bekijken. Met de kermis heeft u vast de gelegenheid een bezoek te brengen, met de hele familie en met uw gasten. Maar ook na de kermis is er nog voldoende gelegenheid. Er zijn zelfs mensen die twee keer geweest zijn.

Piet van Caldenborgh

Historie

Kèrmes

In het eerste gedeelte van dit artikel vertelt Jo Purnot over de kermis in de 18e en 19e eeuw. Het tweede gedeelte is een verhaal uit ±1885 van de Franse schrijver Henri de Barracon. Hij vertelt hoe de Gronsveldse jongelui in Keer naar de kermis gingen. De vertaling is van Annie Selten-Barten. In het derde gedeelte beschrijven Jons van Dooren en Jo Purnot het kermisvieren in het begin van deze eeuw.

Kermis in de 18e en 19e eeuw

Begin jaren vijftig zat ik met mijn grootvader Joseph Purnot, 's zondags voor de septemberkermis aan de Rijksweg. Aan de overkant van de straat zat Bèrke Gilissen wat te knikkebollen. Toen hij ons na enige tijd in de gaten kreeg, riep hij: "Zjozef, zoondig zit v'r in de vol-op". Dat woord "vol-op" van Bèrke is mij altijd bijgebleven. Het gaf precies aan wat kermis vroeger voor de mensen betekend moet hebben.

Met de kermis kwamen de families en bekenden die buiten het dorp woonden, op bezoek. Bij die gelegenheid werd alles wat men aan voedsel en drank in huis had, op de tafel gezet. Dat was een welkome afwisseling met de dagelijkse sleur, vooral in tijden waarin het doorsnee huisgezin erg sober moest leven. Ook was de kermis een van de weinige gelegenheden dat "de zjwik" (dansvloer) werd gebruikt. Veel jongelui ontmoetten elkaar voor het eerst op de dansvloer en het was dan het feest bij uitstek om ook eens met jongens en meisjes uit andere dorpen kennis te maken. Dat gebeurde anders niet zo vaak, omdat afstanden toen een veel grotere rol speelden dan tegenwoordig. Ontmoette een jongeman een meisje uit een ander dorp en wilde hij de kennismaking voortzetten, dan

Joseph Purnot († 25 februari 1964)
met kleinzoon Jo Purnot.

was dat een hele klus. De zondag erna, als hij zich op vrijersvoeten begaf, werd hij vaak door zijn rivalen weer direct het dorp uitgepest. Echter, aanhouders winnen. Zo is van menig huwelijk de kiem op een of andere kermis gelegd.

Nu naar de oorsprong van de kermis. Wanneer en hoe werd kermis gevierd? Waar komt het woord kermis vandaan? Vieren de Gronsveld- en Rijckholtenaren samen, op de tweede zondag na Pinksteren Bronk, met de najaarskermis ligt dat anders.

In Rijckholt is de tweede zondag in september en beide dagen erna kermis. Behalve wanneer die zondag op 8 september valt (feest van O.L. Vrouw Geboorte), dan schuift de kermis een zondag op. Onze voorouders zeiden altijd: "Riékelt leet Slevroûw neet mêt ète."

In Gronsveld is kermis de vierde zondag in september. In een almanak van 1872 staat over Gronsveld vermeld dat het de gewoonte is om 's zondags na de kermis "nakermis" te vieren. Ook was er op 12 mei "een jaarmarkt voor vee en kramerijen", maar deze bestond slechts in naam.

In de literatuur staat dat het woord kermis afgeleid is van kerk-mis. Dit was de eerste H. Mis die opgedragen werd bij de inzegening van de parochiekerk. De jaarlijks

1931. Bèrke Gilissen bij het zangkoor van Rijckholt.

Achterste rij v.l.n.r. Bèr Peeters ("de Kuper"), Harie Caelen (van Fons), Leo Joskin, Zjangske Dupont, Bèrke Gilissen, Zjeng Schrijnemaekers, Zjang Caelen (van de Vrieje), Pieke Duysens, Guillaume Purnot.

Middelste rij v.l.n.r. Bèr Kempener (van Fons), J. Joskin, Giéleke Macheels, Père Aimon Macheels, Dorus v.d. Weerdt (vader van Lena), Joseph Purnot, Zjaak Kempener (van Fons), Fons Kempener.

Voorste rij v.l.n.r. Zjêf Peeters (van Christiaan), Zjeng Aarts, Mies Schrijnemaekers, Wôm Roosen, Loû Kempener.

terugkerende herdenking werd kerkmis genoemd. Naderhand verbasterd tot kermis. Deze uitleg van het woord kermis, wordt bevestigd door een oude acte die ik in het Schepenarchief van Rijckholt ontdekt heb. In dit stuk staat (vrij vertaald) dat de kermissen zijn ingesteld om de Heer te danken voor al zijn weldaden en om de kerkinzegening en de feestdag van de parochieheilige te vieren. De schrijver gaat verder met te zeggen: "dat tijdens de kermis vrienden elkaar op een maaltijd uitnodigen, om zo de vriendschap te verstevigen en dat

daarbij in Christelijke liefde, alle onenigheden en twisten bijgelegd worden". Papier is geduldig! Want deze uitleg was de aanhef van een proces-verbaal, naar aanleiding van een vechtpartij op de septemberkermis van 1717 te Rijckholt.

Wat was er gebeurd? Baron De Bounam, die in deze kleine dorpsgemeenschap Heer en Meester was, had toestemming gegeven om dansmuziek te maken. De muziekinstrumenten bestonden uit violen en bassen. Na sluitingstijd had men blijkbaar de danspartij voortgezet in het huis (café) van Peter Nof. Enkele Rijckholtenaren, en aan de namen te zien ook inwoners van Gronsveld (o.a. H. Hermans, H. Blonden, H. Magiels, A. Goessen en T. Hanssen), nodigden Luikse bouwvakkers die het kasteel aan het vertimmeren waren, uit, om met hen een glas te drinken en nog een dansje te maken. Misschien werden de Walen met voorbedachten rade naar de dansvloer gelokt. Al spoedig begonnen onze dorpsgenoten te schelden en te slaan, omdat zij vonden dat een van de Walen te veel danste. Toen het menens werd, probeerde die met zijn collega's te vluchten, tevergeefs. In het nauw gedreven begonnen zij ook maar klappen uit te delen. Er ontstond een vechtpartij die zo uit de hand liep, dat men genoodzaakt was de Baron erbij te halen. Deze verscheen met zijn kapelaan en enkele knechten. Dit was nu net olie op het vuur van de vechtersbazen, want de Baron was in zijn eigen dorp verre van populair. De Rijckholtenaren zagen hun kans schoon om de kasteelheer eens flink te grazen te nemen. Het proces-verbaal vermeldt dat "een sekeren Doijen" zo weinig respect toonde, dat hij de Baron of een van de knechten bijna "de kop insloeg en eene groote contusie (wond) aen het hoofd geslaegen had". De Baron, gewend om tegen zijn onderdanen streng op te treden, schoot met hagel op zijn belagers. De vechtersbazen waren nu gedwongen de aftocht te blazen. Een maand later werd ieder beboet met tien goudguldens, een enorme som geld... Dergelijke uitpattingen op kermissen en andere feestelijkheden waren in vorige eeuwen schering en inslag. Zij waren een doorn in het oog van de kerkelijke en wereldlijke leiders. Deze probeerden daarom samen daar iets aan te doen. Men schreef wetten voor die het de mensen steeds moeilijker maakten om kermis te vieren. Een

voorbeeld hiervan is een wet uit de 18e eeuw. Hierin werd bevolen dat in de "Staatse" dorpen (o.a. Meerssen, Bunde, Itteren, Margraten en Eijsden) de najaarskermis, die in elke dorp op een andere zondag viel, in het vervolg op een en dezelfde zondag gevierd moest worden. Namelijk de zondag na 11 november (St.-Martinus). Dat betekende dat familie en vrienden niet meer bij elkaar op de kermis konden gaan, omdat iedereen zelf kermis had. Ondanks het feit dat men zich er weinig van aantrok, wordt nu nog in enkele dorpen (o.a. Margraten) deze "Hollandse kermis" gevierd.

Een ander voorbeeld waarmee geprobeerd werd onze voorouders in toom te houden, dateert uit 1752. En weer is het de Baron De Bounam die vindt dat hij als zedenmeester moet optreden. Enkele punten uit dit reglement luiden:

- Degene die ten tijde van de H. Mis of vespers in het café aangetroffen wordt, zal een gulden moeten betalen, dat geldt ook voor de kastelein.
- Degene die zich aan publieke Godslastering schuldig maakt, moet zeven zondagen blootsvoets voor de kapel van het kasteel de H. Mis bijwonen en de zevende zondag met een strop om zijn hals.
- De ouders die hun kinderen niet naar de catechismusles sturen, krijgen drie goudgulden boete.
- De cafés moeten 's winters om acht uur en 's zomers om negen uur gesloten zijn, ook hier weer een goudgulden boete.

Deze regels en voorschriften hadden weinig succes. In de oude archieven liggen tientallen processen-verbaal die dit bewijzen. Wanneer we af mogen gaan op de aantallen, dan is het te merken dat de Rijckholtenaren verder van de kerktoren afwoonden dan de inwoners van Gronsveld. Vooral in Rijckholt werden nogal wat ruzies uitgevochten.

Steekpartijen met de kermis waren geen uitzondering! Hieronder nog een voorbeeld van zo'n kermisruzie. Niet omdat die ruzie zo interessant is, maar uit de aanwezige getuigen blijkt dat inderdaad de mensen bij elkaar op de kermis gingen. Daarbij kunt u kennis maken met het taalgebruik uit die tijd. De ruzie speelt zich af voor het café van Tossaint Thomas in Rijckholt. De vechtersbazen zijn aan de ene kant Jan Recken, molenaar

van Moelingen en zijn zoon Pieter, aan de andere kant Philip Purnod, 18 jaar, ook uit Moelingen. Hij is op de kermis bij zijn oom, de kleermaker Frénske Purnod, weduwnaar van Triéne Macheels. Als getuigen zijn aanwezig: de kastelein, die (natuurlijk) verklaart niets gezien te hebben, zijn echtgenote Catharina Debor, Philip Herard uit Eckelrade, Elisabeth Gerits uit Breust, Maria Houten uit Rijckholt en Mathijs Schellings uit Heer. De herbergierster vertelt dat "op sondaegh den 18e september 1765 wesende Rikolder kermisdagh, ten haeren huijse alhier, waere ingecoemen Philip Purnod, Joris Deloigne, Jan en Pieter Recken met noch andere alwelcke aldaer gedronken hebben tot ontrent half negen 's avonts als wanneer sij heeft gesien, dat Philip niet meer in het

huijs waere, noch Jan noch Pieter Recken". Elisabeth Gerits verklaart: "aen de deure heeft sij sien staen Jan Recken molenaer van Moelingen met sinen soon Pieter die aldaer eenige woorden hadden met Philip Purnod, den welcken ook aldaer neffens hun stond, hebbende gehoord dat Jan Recken seijden tegens Philip dat hij eenen honsvot waere hem geprocherend (verwijtend) dat hij zijnen kost geblameert hadde, waer op Philip geantwort heeft, wij willen dat soo laeten, laet ons ingaen en drincken, waerop Jan Recken geantwort heeft: Neen mordieu, ich en wil het niet soo laeten, dou bis braeve genoegh, maer dine moider heeft te veel geclapt, waerop sij malkanderen met drij alleen met hun stocken sloegen, siende nimant anders bij hun, waerop Francois Purnod inwoner alhier is uijt het huijs van Tossaint Thomas gecoemen en is aenstonts in de deure worden nedergeslaegen, waarop sij heeft hoeren roupen dat Philip eene metsensteck hadde ende ten huijse ingegaen sijnde heeft gezien dat Philip seer bloeiende waere". Verder beklagt zich in het proces-verbaal nog de kasteleinsvrouw dat vader en zoon Recken: "sin vertrocken sonder hun gelaeg te betaelen of te het bier dat sij gedronken hadden".

Ter verdere informatie: Philip Purnod overleeft deze messteek in zijn rug. Jarenlang heeft hij nog over deze kermisruzie geprocedeerd. Hij overlijdt op 75-jarige leeftijd in Visé.

Naar de kermis in Keer ±1885

Om aan te tonen dat vroeger ook op een beschaafde manier kermis gevierd kon worden, volgt nu een verhaal dat zich ruim 100 jaar later afspeelde. De Franse schrijver Henri Barracon was ±1885 in Rijckholt, om zijn zieke vriend die in het klooster woonde, te bezoeken. Hij logeerde in herberg "de Keizer" te Gronsveld. Hij leerde daar "Lena" kennen, op wie hij een beetje verliefd werd. Helaas voor hem, Lena had meer oog voor Egidius Jaspars, met wie zij later ook trouwde. Lena is Nèle Schrijnemaekers (+ 12 augustus 1938). Er zijn dus nog mensen die haar gekend hebben.

Nèle Schrijnemaekers (Lena).

Gíeleske. Egidius Jaspars.

Henri de Barracon schrijft:

"We zijn onderweg naar de kermis in Keer. Lena heeft het weer goed gemaakt met Jaspich en nu loopt ze met hem en haar broers met ons mee. Hele groepen Gronsveldse jongeren met hun vrienden en vriendinnen zijn onderweg. Een lange stoet stelletjes trekt langs paden, begroeide ravijnen, dichte bossen en langs stroompjes. Dan beginnen sommigen wat langzamer te lopen en blijven wat achter, waarop de rest lachend roept dat ze een beetje moeten opschieten. Om ons heen lijkt alles in feeststemming. Nooit was de natuur zo jong en fris als op deze morgen in de zomer...

De kermis is in een wei dicht bij het dorp. De kermis hier verschilt weinig met wat men in Frankrijk ziet, je zou kunnen zeggen een jaarmarkt van Nauilly in het klein... Er staan kramen en kermiswagens, waar men de toekomst kan laten voorspellen, je kunt er behendigheids spelletjes doen, er staan schommels en

kramen waar je door aan touwtjes te trekken kunt proberen porselein te winnen...

Onder open tentdoeken wordt drank verkocht. De verliefde stelletjes zitten dicht tegen elkaar aan op bankjes. Het lijkt wel of ze bang zijn elkaar kwijt te raken. Er wordt van alles gedronken, zoals lager bier, pils, bier met suiker, limonade en koffie. Af en toe lopen ze wat op en neer, komen andere stelletjes tegen waar ze wat mee praten, slenteren langs de winkeltjes of kopen wat snuisterijen.

Lena lacht tegen iedereen, blij als ze is Jaspich weer bij zich te hebben. Hij blijft de hele tijd bij haar. Dan wijst ze me mej. V. aan, die zo'n beetje alleen wandelt met haar broertje van een jaar of tien, twaalf. Mej. V. gaat helemaal in zijde gekleed, een beetje smakeloos en

niet erg charmant. Ze draagt een grote strooien hoed met witte veren en heeft al haar sieraden, ringen en oorbellen aan. Ze heeft een zware gouden ketting om haar hals die met zijn schakels tot over haar taille reikt, waar hij, evenals haar horloge, met twee boogjes aan haar ceintuur is vastgemaakt. "Hoe vindt u haar?" vraagt Lena. "Nou prachtig", zeg ik tegen Lena, "sierlijk en prijzig. Zonder haar in de hand te hebben gehad, kun je haar op het eerste gezicht toch wel schatten op, nou ja, zeg maar drie à vierhonderd francs." Eerst kijkt ze me stomverbaasd aan, maar schiet dan in een lach als ze doorkrijgt dat ik het over de ketting heb. "Ze komt hier om een vrijer te zoeken, maar ze zal er vast geen vinden", zegt ze tegen mij. Toch merk ik dat er een paar jongens zijn die haar steeds in de gaten houden en ik heb het idee dat ze een kansje bij haar willen wagen. Maar Lena ziet zoiets niet. Wat niet rechtstreeks met haar zelf te maken heeft, ontgaat haar. Ze heeft in de draaimolen gezeten, bier en warme wijn gedronken en alle spelletjes gedaan.

's Avonds gaan we weer in groepjes naar Gronsveld terug. Ik loop met enkele jongens voorop. Midden in het bos is een diep smal paadje waar iedereen langs moet komen en daar hebben we ons aan de kant verstopt. Stilletjes weggedoken in het donker wachten we met gespitste oren op de komst van de verliefde stelletjes die stil blijven staan op de weg. Het gaat erom hen te laten schrikken als ze menen alleen te zijn en geen argwaan koesteren. Maar helaas hebben we niemand te pakken kunnen nemen..."

Kermis begin 20e eeuw

We maken nu een sprong naar het kermisvieren in het begin van deze eeuw (jaren twintig en dertig). Om daar een waarheidsgetrouw beeld van te kunnen geven, heeft Gemma Brouwers-Janssen dorpsgenoten geïnterviewd: Nelia Goessens-Purnot (75), Tien Schrijnemaekers-Heuts (75), Marieke Jaspars-Waber (79), Zjeng Goessens (88), Liza Segers-Janssen (77), Mat Frederix (van de Sjmied) (79) Lies van Caldenborgh (74). Zij hebben voor nu en later hun ervaringen laten vastleggen. Daarvoor onze dank.

Natuurlijk kunnen we in dit artikel geen volledig verslag doen van wat zij allemaal vertelden. In een volgend artikel gaan we er verder op door.

Kermis! Weken tevoren "sjpitsde" men zich op "vlaoj en oétgoën". Voor die gelegenheid kregen de vrouwen en meisjes (als het er tenminste vanaf kon) nieuwe kleren, nieuwe schoenen en een nieuwe hoed. Natuurlijk werden die kleren zoveel mogelijk zelf gemaakt. Enkelen waren zelfs in staat hun hoeden zelf te ontwerpen en te maken. Marie Goessens-Rikir (de vrouw van Haj Goessens, de moeder van Eddy en Toussaint) maakte prachtige hoeden van rood satijn. Trouwens hoeden waren in die tijd niet alleen een modeverschijnsel, maar zeker voor kerkgangsters een vereiste. Als vrouw mocht je alleen maar te communie gaan met bedekt hoofd. De mannen kochten hun kostuum in Maastricht. Wanneer men echter goed bij kas zat, liet men

Marie Goessens-Rikir († 21 april 1949) die prachtige hoeden maakte. Rechts haar man Haj Goessens († 21 september 1981).

zich bij "de sjnyder" (Willigers) een pak aanmeten. Bij zo'n kostuum werd een bolhoed gedragen, in de zomer wel eens afgewisseld met een (witte) strohoed. Verder was eten een van de belangrijkste kermisgebeurtenissen. Vaak met "genuujde" en ook wel eens "oongenuujde" gasten. Het "nuujen" was bij veel families een ritueel op zich. Een week voor de kermis toog men naar degenen die men wilde uitnodigen. Hierbij werd zelfgebakken vlaai, in een ruitjes handdoek gewikkeld, meegenomen. De familie of bekenden konden dan alvast een voorproefje nemen op wat hen te wachten stond. De voorbereiding van het eten nam een hele tijd in beslag. Vaak werd op donderdag de oven al gestookt om de "lênzevlaoj" (vlaai van cakedeeg en gedroogde abrikozen, daar overheen reepjes van deeg) te bakken. Deze vlaai heeft de eigenschap na een paar dagen pas op z'n lekkerst te zijn. Vrijdags werd pas goed met bakken begonnen. Het motto was: "Vlaoj môt dön van lèr en dik van sjmèr zién". Vlaai van mindere kwaliteit noemde men "bèdelersvlaoj".

De tarwe had men laten malen en de boter werd zelf "gesjtoete". De oven werd met "sjaanse" flink opgestookt. Wanneer hij van boven wit werd, was hij warm genoeg. De vlaaien moesten ±20 minuten de hete oven in. Gebakken werden rabarber-, rijste-, pruimen- en appelenvlaai. Soms werd zelfs "toértepom" (appeltaart) gebakken. Wanneer de vlaaien klaar waren, werden ze, om af te koelen, in de kamer op zuiver stro gezet. Met at nooit verse vlaai, want daar kreeg men "koliék" van!

Bij laf weer kwam het voor dat, vooral de rijste- en verse-pruimenvlaai, na enkele dagen ging schimmelen. De oven werd dan opnieuw met een "fak" hout aangemaakt; de vlaai ging 10 minuten terug de oven in en weg was de schimmel. Met smaak werd hij dan weer gegeten! Na de vlaai werd de mik en het brood in de oven gebakken (60 à 90 minuten). Als laatste was het vlees aan de beurt. Hiervoor hoefde de oven niet meer zo warm te zijn, hij was toch nog warm genoeg om het vlees gaar te krijgen. Het was dan inmiddels vrijdagavond laat. Een drukke maar wel fijne werkdag had men achter de rug.

Bronk 1926. "De Kuüning gesjoëre", dat wil zeggen alle kegels om, behalve de koning. Dit kostte de werper (in dit geval de Sjef) een rondje.

Staande v.l.n.r. Fer van Caldenborgh, Bèr Jacobs (van Fy), Zjeng Spronck (van Nes), Door van de Weerdt, Geel Berghmans (d'n Dikke), Zjang Willigers. Zittend v.l.n.r. Zjêf Goessens (van Eudem), Zjang Broers (de Sjef), Zjaak Peusens.

Kermiszaterdag werd flink gepoetst. Op de "mêstem" werden de stoelen, tafels en banken geschuurd tot ze wit waren. Hiervoor werd een mengsel van stro, groene zeep en mergel gebruikt. Ook de vloeren kregen een extra goede beurt, de kachels werden gepotlood en het koper gepoetst. Als alles aan kant was, werden de beste tafellakens opgelegd en de eerste stukken vlaai gegeten. De moeder moest er wel op letten dat niet het hele gezin van dezelfde soort begon te eten. Het bakken, braden, poetsen en schuren was het werk van de vrouwen. De mannen hadden, met uitzondering van de "mêstem 'ns good kère" niet veel van doen.

Op kermiszondag woonde men, zoals men dat gewend was, een of twee H. Missen bij. De vrouwen gingen meestal vroeg naar de kerk, de anderen gingen naar de Hoogmis. Hierna haastten de meisjes zich direct naar huis, om moeder en hun eventuele oudere zusjes met het middageten te helpen. De jongens bleven wat rondhangen of gingen "sjrëume" (ook "ruustere" genaamd: spel waarbij op de grond getrokken lijnen met geldstukken geraakt moesten worden). De mannen trokken naar het café, waar de tijd werd doorgebracht met het vertellen van sterke verhalen, kegelen, biljarten en kaarten (o.a. "mitsje"). Gronsveld telde in het begin van deze eeuw 15 tot 20 cafés. In Rijckholt waren ook zeker vier cafés te vinden. Tussen twaalf en half een gingen de meesten naar huis om zich aan het kermismaal te goed te doen. Dit bestond vaak uit "zelfgetrokken" soep, aardappelen, vlees, twee soorten groente, zoals bloemkool en savooiekool (gestoofd en in bolvorm opgediend) en "'ne gèle pudding". Tijdens het eten werd donker bier (met of zonder suiker) gedronken. Zelfs de kinderen kregen "e sjöpke" (1/4 liter) bier te drinken.

Na het eten kon men even van de geneugten bekomen. Maar niet lang, want al spoedig dienden zich de eerste kermisgasten aan. Tegen half vier kwam het goede sérvies uit de kast. De tafels werden opnieuw gedekt en men liet zich de vlaai goed smaken. Na de koffie, verwisselden de mannen die vee te verzorgen hadden van kostuum en gingen de kinderen naar het "muuleke". Dit stond in Gronsveld meestal boven aan de Putsteeg, bij de garage van Bèr Smets, of in het Broek. Hier stond ook af en toe "'n sjokkel". Bij Vëus Houben heeft eens een "kêttele-muuleke" gestaan, dat aangedreven werd door een "bajke" (paardje). Als dat beestje moe was, dan werd een aantal jongens gevraagd de molen rond te draaien. De tegenprestatie was dat ze een rit gratis mee mochten. Gingen ze dan allemaal aan een kant zitten, dan sloeg, tot grote hilariteit van het publiek, het hele gevaarte om. Een aparte attractie was de snoepkraam van Tina. Men kon daar niet alleen kopen, maar ook noten ruilen. In Rijckholt stond "'t muuleke" aan "de brök", in de wei tegenover het café van Lies Wassenaar, op "de

"Mêt de sjolk aon", Maria Geertruida
(Trûi) Purnot-Doumen († 30 augustus
1940). Moeder van Nelia en Marie.

pléj" bij Roosen, of "aon de illetrikse bûis" (huisje van de PLEM) aan de Steenstraat.

Tegen half zes was het hoogtepunt van de oudere jeugd aangebroken. Die mocht dan naar "de bal". Ook al ging dat niet altijd van een leien dakje. Nelia Goessens-Purnot vertelde dat ze op 17-jarige leeftijd haar moeder zover had gekregen, dat ze met haar oudere zusje Merie naar "de bal" mocht. De "zjwik" lag nog geen 100 meter van haar ouderlijk huis. Toen haar moeder op kermiszondag uit de eerste H. Mis kwam, was ze echter weer van mening

veranderd. Een van de paters had op de preekstoel hel en verdoemenis afgeroepen over iedereen die zich op de dansvloer begaf. "De paoters magkde ôs awwers de kop doerèin". Na lang jengelen en de nodige huilbuien, kreeg ze toch gedaan dat ze naar "de bal" mocht. Maar haar moeder kwam blijkbaar opnieuw in gewetensnood, want 's avonds om half negen stond ze met de "sjolk" om, op de dansvloer en zei: "Keender kom noé hèivers, 't ês noé sjoen genôg gewès."

Vroeger kostte het dansen drie centen per dans. De jongens betaalden altijd. Volgens Jean Houten gebeurde dat geldophalen zeer discreet. Onder "halve dans" kwam een der orkestleden met twee "teleuren" in elkaar. Zodra er centen in de bovenste "teleur" lagen, werd deze omgedraaid en verdween het geld in de onderste. Blijkbaar was men door ervaring wijs geworden. Bij "Kips" zat met de kermis een accordeonspeler, zijn vrouw haalde het geld op. Men danste veel mazurka's, walsen en op verzoek wel eens een veleta. Naderhand zijn daar nog andere dansen bijgekomen. Om elf uur was het "sjoen genôg gewès". Kermiszondag was weer voorbij.

Treurwy

Es ich langs 'm leep
loorden ich altiéd 'ns òm
't Wäor of mich 'nne reep
mêt 'n bekênde sjtöm.

Ich kôs 'm al 'nnen hillen tiéd.
Wie d'n ôtôwëg woerd gemak,
räogkden ich 'm kwiét,
de treurwy aon de Sjlak.

Noé ich 'm vaanaof d'n ôtôwëg zeen,
weenk 'r mêt de weend van wiéd
en hêt get treurigs uüver zich heen
van mie gejaogs en gèinen tiéd.

Gus

Giljam op de vying 2

Laambèr Ravestein, 'nne vrachryjer oét Mesjtreech dè 't fruet nao de wagoûngs braach meh zelf neet looj, zaot 'nne kier achter Giljam dat 'r get gawwer môs loupe. Giljam loorden 'm 'ns aon wie 'nnen ûil dè verblênd ês doer 't leech. "Wat? Gawwer loupe? Mieljaar dao hoers te weer 'nne échte Mesjtreechter Zjang. Sjtèit zoe e votloëk mêt 'n dikke segaar ién z'n moûjl en 'n paans van 't zoépe nog get achter dich te jaoge. Zelf ês 'r te voél vuur 'n kis ién z'n klawwwe te pakke"

"Iech kryg diech nog waol aon 't loupe", knawelde Laambèr uüver z'n segaar heen.

E päor daog läoter, wie Laambèr vèrdig wäor mêt wegoûngs iénlaoje, sjtobden 'r bié Giljam. "De baas heet gezag, de zouws 'ns mêt goon 'nne wegon kiste losse. Spring mer achterop" Dat doeg 'r. Laambèr voert de vying aof. Aal wat vëur ién de vying wäor leep, wie 'n dèil hoonder achter 'n hoon dy mêt 'nne piéring weg löp, d'n ôto nao. Laambèr voert 't sjoéer uüver, de Sjaopbrookwëg op. Gaof 'n sjtruel gaas en vloeg bié Sjpreunkske d'n driej òm, terwyl Giljam mêt 'n voésj op de kebien heef of 'r op 't aombeeld wäor aon 't sjmèje.

'n Oor denao, gezète vëur op de dokker bié d'n awwe Jansse oét Oésj, kaom 'r truk de vying op. 't Wäor of ze zoe oét 'nnen optoch kaome. De Kloomp doeg of z'n naos bloojde. "Giljam, oe köms dich van dan?" Dè woërd raozetig en heef mêt haand en voet. 'r Këgkde: "'t ES God geklaog dat de vying zich aon zoe 'nne rasbaj van de Houitmaos kënt ophawe" Zoe 'n biestery haw 'r nog noets mêt gemak. Es 't aon hëum laog sjtaaamde hër dy hil sjellemebende vaan Mesjtreech van de poert aof. 'nne Hollense kôupmaan von ziëker dat 'r mêt môs doén en begôs mêt 'n sjtöm van 'nne goje mérttenaor te zynge: "Heeft Vondel niet gezegd: 't leven is een schouw-toneel, elk speelt zijn rol en krijgt zijn deel".

Noé môt ich ies Kullingske vuursjtelle. 'n Awwer menneke, 'n voésj hoog en brèid. Kolossaal groete oere en 'nne nog groetere moond oe 'r vëul gebruik van magkde.

Boëve haw 'r geng tan en onder nog veer. 't Gaans jaor haw 'r 'n pëper en zaatbrook aon oe 'r mêt fits en aal ién kôs, opgehawe doër érmbrèid hélepe uüver e kôjbôjhömp. Op z'nne kletskop, 'nne échte glibber, 'nne groete gryzen hood mêt opsjaonde raand. Ién d'n hood zaot 'nne zjwarte baand dè bekaans zoe griés wäor es d'n hood van de vêtvlekke. De Kloomp mejnde zelfs 'nne kier geziën te hebbe dat op 't oonderste sjtök van dè baand mos greujde. Zoëmer en weenter haw 'r hoeg zjwarte rubber sjtiévele aon. Dat wäor wérm ao g'n bèin zaag 'r. Hër magkde de eng segaar mêt de aander, aon en knoëterde dèk dat 'r onder 't rouke môs wërke. Omdat de Roeje van Mesjtreech von dat 'r mie 't medel haw van 'nne belon mêt twie kôrf onder, neumde ze 'm "de Belon"

Erg kelèrig wäor Giljam wie de Kloomp 'm weer pepier tössje z'n boëteramme haw gedoën. Nao sjyns 'nne vrème sjmäok gepreuf te hebbe, heel 'r de oëpegevawwe boëtram onder z'n naos, loorde mêt touwgesjpsitsde oüge, nao vëur getrokke weenkbroûwe en nao bënne getrokke luppe zoonder get te zegke ekerèin aon. Gèine gebierde nao get. De iéngehawe sjpats woërd bié de mieste verdroûnge doër 'n sjpanning. Ién z'n kelèr wäor 'r neet bang vuur mêt 'nne sjtool òm zich heen te sjlyngere. Dao kaom 't sjnawwenterre droét: "Wè hèt mich dat geflik?"

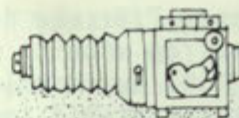
Nao 'n tuúrke sjtelte aantwoerde de Belon mêt e sjtaole gezich: "Wat ês 't Giljam?" Dè këkgde: "Val doet oonderdëur, dao zals dich niks vaan aof wèite" en heef de Belon de boëtram ién ze gezich. Van d'n aambras biët de Kloomp zich op z'n toung. Meh de sjtelte wäor verboëke. "Dat zal d'n vrouw waol gedoën hebbe" sjtichelde de Belon wyjer, "de zals dich dis naach weer neet good gedröoge hebbe" Dy twie kôste zich al lang neet ziën of luchte, meh noé braok de bèr los. Wat ze al zoe lang hawwe opgekrop kaom noé allemaol droét. "Godvergief mich, érme zèikert, wèls dich nog uüver m'n vrouw kalle. Dy tøj van dich wörd uüver d'n hille bérng gesjlep dat ze zich allezelëve mêt getuüg hèt opgehawe. Es ze de sjtruzek lèg magkde kôste de naobers vinsters en dëure touw hawe vuur de vluu wat droét kaome" "Érmeujetig krapaj" biët 'r nog nao. De Belon heef mêt 'n voésj oppe taofel. "Meh nondezju, dèn awwe vaan dich wäor bly dat 'r kôs bagke sjniéje vuur aon de vrèt te bliëve. Es 'r ién d'n

oerlog neet zoe vëul haw gezjwerthandeld, haws dich nog gèine nâogel vuur aon d'n koont te kretse, hapsjaarder. De zals d'n èige oonbetaolde rëkeninge waol d'r tössje hebbe, sjtök sjtroont", sjnawde de Belon. "D'n awwe? Godvergiemich! Dè van dich hèt allezelëve van d'n erme vrëte. Kwaansys mouthuüvele vange. Jao sjtruepe, dao wäor nog geng hoon mie vyilig. Vluukriemer!" brölde Giljam. De Belon sjproûng op: "Noé hêls te d'nne bavvie" en verpèrde Giljam eng op ze gezich dat z'nne breel oonder de taofel ién vloeg. Giljam woerd zoe raozetig dat 'r Hollens begôts te kalle. 'r Këgkde dats te sjevraoje devan krëgs. "Zoon van de mollenvanger, ik..." Wyjer kaom 'r neet, doûw laog 'r al mêt de Belon haaf oonder de taofel en oonder de sjteul zich te böttele. De Kloomp dè zich verammezeerd haw, griëp noé mêt Gilke ién vuur ze oétrèin te doén. 't Wäore mer sjtaampende veuj en houwende han wats te zaogs. Tössje gekûims doer en "Sjej oét" hoers te niks es "Vêtlap", "Lômmelekriemer" "Bênne-bier" en mie van dy wëurd. 't Leet zich aanzien dat de Belon zich uüvergaof want doer 'nne grote sjëur ién z'n bebruchde brook sjtaok 'nne behuurlik groete witte vlag oét. Wie Giljam mêt kiste van sjoon oonder de taofel traamde, vloeg nog e muetsje koffie uüver hön heen. Wie ze oétèin wäore sjtoûnge ze es vechhaone, dy te meuj wäore vuur nog doër te goën, meh oüch neet vaan èinaof kôste bliëve, tiëngenuüverèin. Nao uüver en weer zich nog get blommenaome gegëve te hebbe van "vêtkanes, kloetjeures, sjmèrigen drekbèr, ich versòp dich nog t'rs nog 'ns 'nne kier ejnige op de bakkes" woerd 't laansemaon sjteller. De Kloomp, dè zichbaar genoët van ze wèrk, woûw 't vuur toch weer neet gaans laoten oétgoën. "Mesjiens hèt d'n vroûw zich verdaold en 't toch d'rtössje gedoën" Giljam trok de luppe weer nao bënne, pitsjde de ouge weer haaf toûw. "Verrêk toch kël" De Roeje van Mesjtreech mejnde dat 'r oüch nog get tiënge de Belon môs zegke. "Wie iech diech dao zaog spartele, dach iech dats tiech gyn brook aon hads. Iech hób diech nog noets zonder hoed gezeen". Dat wäor vuur Doorke genóg vuur zich te versjlikke en de koffie uüver de taofel te proésje.

Gus

Foto

Kèn d'r hön nog ?

Pierreke Rëks

Petrus Hubertus Raike (Pierreke Rëks) werd geboren in Gronsveld op 7 januari 1897. Zijn ouders waren Pierre Raike en Maria Frambach. Hun huis dat intussen is afgebroken, stond tussen het postkantoor en het Europapark (later bewoond door Freens en Antonia Hollanders). In de grote tuin die achter het postkantoor lag, verdiende de vader van Pierreke de kost met het kweken van "greunte-plaante" (zaailingen). Er waren nog 3 kinderen, Tien, Anna en Zjeun.

Als knaapje van tien jaar kreeg Pierreke de opdracht van zijn vader de "plaante-kemers" op zich te nemen, wat het begin betekende van een 65 jaren durende loopbaan in dit vak. Eerst in het oudershuis totdat hij in 1939 het huis naast Smets kocht (van Fönske Mingels) omdat daar meer grond bij was.

In die 65 jaren werd Pierreke een bekende verschijning op de markten in de wijde omgeving. Te voet ging hij met kruiwagen en later met hondekar 54 jaar lang naar de markt in Maastricht, Gulpen, Aubel, Heerlen en Kerkrade. Zijn opvallend kleine gestalte met pet en klompen werd door iedereen al van grote afstand herkend. Om op tijd (zes uur 's morgens) op de markt te zijn moest hij meestal de avond ervoor al vertrekken. 3 à 400.000 planten bracht hij zo per seizoen aan de man. Later ging hij met de bakfiets met twee enorme manden. Eén mand voor op de drager en een achterop. "Aanders kip 'r mich op", zei hij daarover. Door de fiets werden zijn reistijden belangrijk ingekort, zodat hij meer tijd kreeg voor zijn werk in de kwekerij.

Daar was altijd werk, als er niet gespit of gezaaid moest worden, was hij bezig met wieden. Voor dag en dauw zat hij al gehurkt tussen de bedden prei, selderij of knolplanten. Vaak hele dagen in deze houding, alle aandacht voor het onkruid tussen de jonge plantjes. Filosofisch zei hij eens: "Het onkruid is de basis van mijn beroep. Als er geen onkruid was kon iedereen planten kweken."

Hoezeer hij met zijn vak bezig was bleek ook uit zijn opmerking tijdens een plezierreisje in 1953 naar de Duitse wijnstreek. Vanuit de bus had hij een tijd lang het landschap bekeken en vroeg zich toen hardop af: "Hoe kunnen die mensen hier leven, alles is maar steen. Hier kan toch niks groeien." Zijn liefde voor het vak resulteerde dan ook in sterke en gezonde planten, waar heel wat klanten speciaal voor bij hém kwamen. Pierreke wist dat zelf ook heel goed, daarom vertikte hij het om aan het einde van de markt de overgebleven planten goedkoper aan te bieden. Vooral in Maastricht waren er boeren die hierop wachtten en dan vroegen: "Boer, wat kosten de planten nu?" Maar Pierreke liet zich hierdoor niet van zijn stuk brengen en noemde de prijs die hij

altijd vroeg. "Jamaar", werd er dan gezegd "je kunt ze mij toch beter voor de helft geven, anders moet je ze weer mee naar huis nemen." "Nee", zei hij dan "mee naar huis nemen, doe ik niet en als jullie nog planten willen, moet je vlug zijn anders is het gedaan." Intussen had hij een groot zakmes opengevouwen en begon heel bedaard de rest van zijn handel te versnipperen. Het zal hem zeker pijn hebben gedaan, de planten die hij met zoveel zorg had gekweekt te vernietigen, maar hij dacht er niet aan ze onder de prijs te verkopen. "Dan gaat straks iedereen wachten tot het einde en kan ik net zo goed thuisblijven."

In Aubel was de markt op maandag. Dat hield in dat hij op zondagavond met de hondekar vol planten vertrok. In Sint-Martensvoeren maakte hij dan een stop voordat de cafés gingen sluiten. De waterbak die verplicht op de hondekar moest zijn aangebracht, werd gevuld en de hond uitgespannen. Pierreke zelf ging dan ook wat drinken al was dat zeker geen water. Als het café sloot, ging hij

Pierreke "driejt de plaante ién 'n gezèt".

alleen naast zijn hond in de inktzwarte nacht richting Aubel, om daar tegen 5 uur in de morgen te arriveren. Na de markt, rond 2 uur in de middag, ging hij weer over Voeren terug. Vaak lag hij dan uitgeteld in de lege kar te slapen. Klein en mager als hij was, woog hij nog minder dan een zak meel en dat moest de hond ook kunnen trekken. Bovendien was het grootste deel van de terugweg bergaf.

Donderdag was de dag van de markt in Gulpen maar ook vaak de dag van de "dröpfkes". Na de markt bleef hij dan met wat boeren in een café zitten en meestal liep dat behoorlijk uit de hand. Ik heb hem eens zien terugkomen met de bakfiets uit Gulpen, gezeten tussen die grote manden waar hij maar net bovenuit stak. Slingerend probeerde hij vanuit de "göt" die nog langs de Dorpsstraat liep weer op de wat hoger liggende weg te komen. Even leek dat te lukken, toen ging de fiets met alles wat er op en aan zat weer de andere kant op, door de "göt" heen om in de struiken van huize "Dennenlust" te verdwijnen. Vloekend en tierend kwam Pierreke onder zijn fiets vandaan, waarna hij het zo juist vervloekte voertuig aan de hand naar de andere kant van de weg bracht waar zijn huis was. Zijn goeie vriend Bèr Smets kon het niet laten er nog een schepje op te doen. Hij had hem ook zien aankomen en liep naar hem toe terwijl hij moeite had zijn lachen te bedwingen. "Pierreke", zei hij met een heel serieus gezicht "waar ben je zolang gebleven, er zijn misschien wel honderd klanten hier geweest voor planten." Dan schoten de oogjes van Pierreke vuur en barstte hij opnieuw uit. "Nonde-nondezju, ze weten toch dat ik op donderdag naar Gulpen moet, leren die mensen dat dan nooit." Hij was dan vooral boos omdat hij mogelijk veel verkoop had gemist door niet op tijd naar huis te komen. Later vertelde Bèr hem dan wel dat er echt niet zoveel mensen waren geweest en dat ze hadden gezegd dat ze zouden terugkomen. Pierreke knapte dan weer snel op en ging weer aan zijn werk. Hoewel hij zich wel eens "giftig" kon maken, kon hij een grapje ook goed verdragen. Dat was maar goed ook, want zijn kleine gestalte, iets van 1½ meter, inspireerde gerenommeerde grappenmakers tot heel aardige verzinsels.

Pierreke als lid van de fanfare.

Krit van Kleus (Bouchoms) vertelde dat hij preiplanten was gaan halen bij Pierreke. Deze was nog bezig de planten uit de grond te trekken en er flinke stapels van te maken. Omdat hij nog geen tijd had er pakjes (50 of 100) van te maken, moest Krit ze maar zelf van de stapel nemen en in een krant rollen. "Nondezju", vertelde Krit dan, "toen ik thuis kwam en wilde gaan planten, haalde ik de krant eraf en wat denk je: had ik Pierreke tussen de plantjes zitten." Ook zijn eigen moeder, Méria, spaarde hem niet. Ze had eens iemand de tuin ingestuurd die planten kwam halen. Pierreke is achter, had ze gezegd, hij zit ergens tussen de planten. De man kwam echter terug en zei: "Ik kan hem niet vinden, hij is niet in de tuin." "Jawel", zei Méria "hij moet achter zijn, kijk maar eens achter "'ne kebôts" (kool). Toen hij in de oorlog met de kruiwagen een zak tarwe ging laten malen, wat niet zomaar was toegestaan, werd hij door iemand van de C.C.D. (crisis-controle dienst)

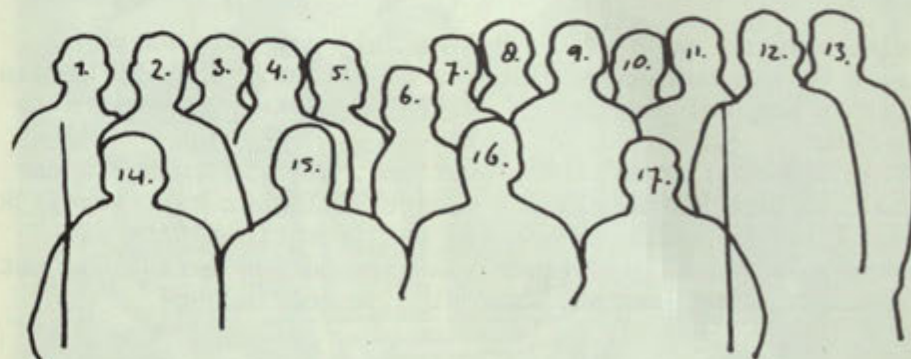
aangehouden. De man vroeg waar dat graan vandaan kwam en of het was om zwart te verkopen. Pierreke keek hem beteuterd aan en zei: "Ach nee meneer, ik heb helemaal niet veel, ik ben de kleinste boer van Gronsveld." "Ja, ja", zei de controleur grijnzend, "dat kan ik zo wel zien."

Tegen het einde van de oorlog zei Pierreke eens: "Es de Pruusje d'n oérlog verlere, vrèt ich 'ne gaanse maond gräos". Hij kreeg toen als antwoord: "Daan sjtrik ich dich 'nen ujer".

Pierreke was niet getrouwd. "Toen ik jong was, had ik geen tijd om er achter aan te gaan en toen ik wat meer tijd had bleek er niet veel over te zijn." Gelukkig nam zijn werk hem zo in beslag en vond hij daarin zoveel voldoening dat hij dat niet als een gemis zag. In zijn schaarse vrije tijd was hij nog lid van de fanfare en van de biljartclub bij Kips. Op zondag was hij daar dan ook steeds te vinden, rond het biljart of aan de kaarttafel. De laatste jaren deed hij het wat kalmer aan, ging hij

1970. V.l.n.r. Pierreke Raïke, Bèr Goessens, Zjeng Wolfs, Marie Wolfs, Bèr Doyen.

1 Jean v. Eijsden 2 Jean Caelen 3 Sjêl Waber 4 Zjaak Houben 5 Dries Waber
6 Pierreke Raïke 7 Chrit Smeets 8 Jean Houben 9 Piet Kevers 10 Nico v.d. Boorn
11 Jeu v.d. Boorn 12 Bèrke Houben 13 Zjeng Smeets 14 Sjêl Waber 15 Bèr Smets
16 Pieke Waber 17 Bèr v.d. Boorn.

Pierreke neemt "e sjikske".

niet meer de markten af. Wel zat hij nog hele dagen op zijn hurken tussen de plantjes te wieden. Van alle kanten kwamen nog wel de klanten om bij Pierreke hun planten te kopen.

Toen hij op 13 maart 1974 overleed, hij was toen 77 jaar oud, verloor Gronsveld een kleurrijk figuur maar tegelijk met Pierreke verdween ook nog een prachtig beroep uit onze kontreien. Een beroep waar iemand een leven lang met plezier in kon werken. Waar vind je zoiets nog?

Wally van de Weerdt

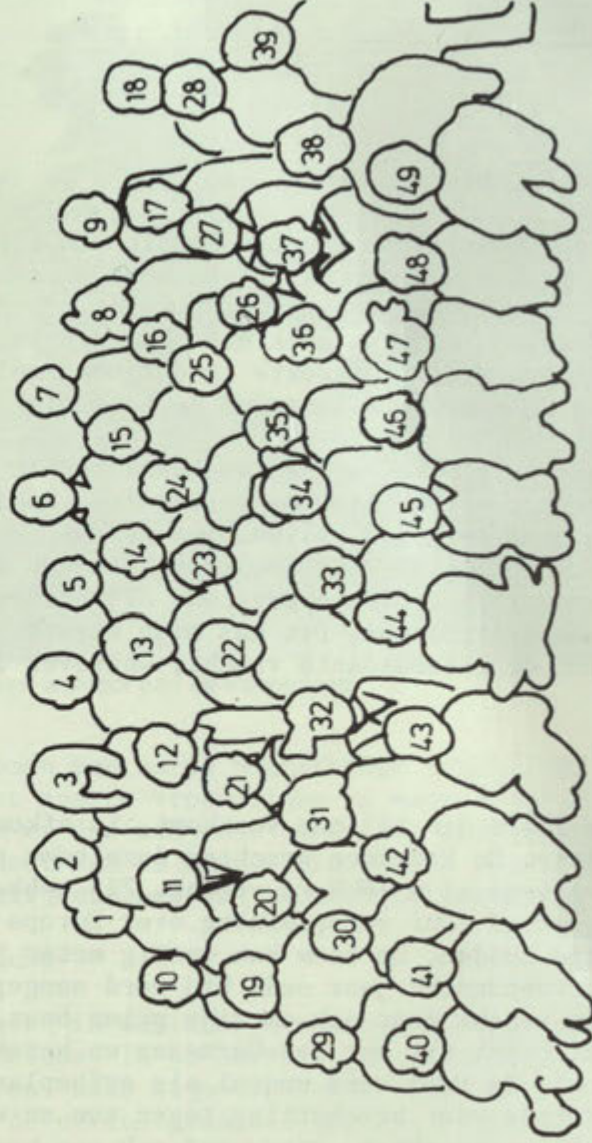
1945. "Koën zuümere". V.l.n.r. Nêt Dassen (van Geel), Fien Heijnen (van Jôp), Rika Heijnen (van Jôp).

± 1928. Sint-Servaaskermis in Maastricht. V.l.n.r. Wiske v.d. Boorn (Devue), Tien Waber, Nêt Waber (Soudant), Haj Soudant.

Lagere School Gronsveld 1928

1 Nêie Macheels 2 Jês Mulkens 3 Fien Jacobs 4 Marie Cilissen 5 Bêr Cilissen 6 Zjên Lacroix 7 Jeanne Schrijnemaekers
 8 Jeanne Wolfs 9 Zjeng Wolfs 10 Zjeng Halders 11 Zjeng Goessen 12 Anna Hofman 13 Liza van de Weerdt 14 Nêt Martin
 15 Bertine Martin 16 Fer Schrijnemaekers 17 Zjêf Janssen 18 Juffrouw Schuren 19 Jeannette Halders 20 Zjêf Goessen
 21 Haj Goessen 22 Merieke Hofman 23 Fieke Hofman 24 Maria Martin 25 Jeanne Martin 26 Bêr Schrijnemaekers 27 Piet
 Janssen 28 Meester Claessens 29 Haj Scaf 30 Jeanne Scaf 31 Jês Goessen 32 Liza Jacobs 33 Nic Starren 34 Anna Goessen
 35 Jean Martin 36 Sie Schrijnemaekers 37 Jean Spronck 38 Piet Claessens 39 ... 40 Dries Scaf 41 Nêt Scaf 42 Colla Jacobs
 43 Bêr Jacobs 44 Zjêf Spauwen 45 Tien Spauwen 46 Laur Spauwen 47 Bertien Goessen 48 Fie Wolfs 49 Jan Habets.

Walnoot

Es ze gehoûwe zién, kê n d'r ze kulle.

Het bovenstaande Gronsveldse gezegde kon ik als tienjarig jongetje in de praktijk brengen. In het weitje van mijn broer mocht ik de walnoten die na het oogsten ("hoûwe") waren blijven hangen, met een stok naar beneden halen ("kulle"). Met mijn vriend ontdekte ik dat het veel sneller ging in de boom te klimmen en de noten te plukken.

Onze zakken raakten al snel vol en wij besloten de noten naar beneden te gooien en later te verzamelen. Honderden noten lieten wij op de grond vallen.

Toen we ze echter bij elkaar wilden rapen, bleken de varkens ze allemaal te hebben opgegeten. Zij hadden ons geen enkele noot overgelaten. Dit was mijn eerste kennismaking met de interessante vrucht, waarover dit artikel gaat.

De boom

De walnoteboom zoals die bij ons voorkomt, is afkomstig uit Centraal-Azie. De Romeinen brachten deze boom naar hun streken, vanwege zijn lekkere vrucht. Zij hebben vermoedelijk gezorgd voor verspreiding over Europa en dus ook over de Lage Landen. De boom kan dertig meter hoog worden en wel tweehonderd jaar oud. Hij werd aangeplant om zijn lekkere vrucht maar ook om zijn prima hout.

De naam walnoot stamt uit het Oud-Germaans en betekent "uitheemse noot". De boom werd vooral als erfbeplanting gebruikt, en zorgde voor beschutting tegen zon en wind. Hij leverde hout en vruchten, maar werd ook nog voor andere toepassingen gebruikt, waarover straks meer. De walnoot wordt ook okkernoot genoemd en heeft zoals vele

Volwassen walnoot aan de Voerenweg.

notebomen een harde houtachtige vrucht. De boom bloeit in mei met aparte vrouwelijke en mannelijke bloemen. Meestal worden er dan ook meer bomen bij elkaar geplant omdat het stuifmeel van de mannelijke katjes rijp is voordat de vrouwelijke bloem aan bestuiving toe is.

De vrucht

De vrucht is wellicht het meest bekende deel van de walnoteboom. In de herfsttijd verliest de boom zijn vruchten. Deze zijn erg geliefd bij mensen en dieren. Naast de eerder genoemde varkens zijn ook knaagdieren gek op walnoten. Verder zijn er verschillende vogels die walnotenliefhebber zijn. De "daol" (kauw) maakt met zijn snavel de vrucht aan de zachtste kant open om daarna het

vruchtvlees op te peuzelen. Het vruchtvlees heeft een dun bitter vliesje, omgeven door een hard houtachtig omhulsel, dat vervolgens weer wordt omgeven door een groen-bruine schil, die een sterke kleurstof afscheidt. Het vruchtvlees wordt zowel vers gegeten als gedroogd. Bij het drogen is het een goede zaak de noten te bewaren op een goed te ventileren plaats en ze regelmatig te draaien, dit om schimmelvorming te voorkomen.

Grond en standplaats

Dat de boom veel in Zuid-Limburg voorkomt, komt doordat hij houdt van kalk- of leemhoudende grond. De grond moet goed los zijn en het terrein moet het water goed doorlaten. Dit wil echter niet zeggen dat de boom op andere plaatsen niet groeit. De walnoot is erg vorstgevoelig. Bij het planten moet men hier zeker

Walnoten in de schil.

rekening mee houden. Zoals al eerder vermeld, is de kans op bestuiving groter wanneer er meer bomen bij elkaar worden geplant. De walnoot is een sieraad in het landschap en kan karakteristiek zijn voor een dorps- of stadsgezicht.

Ook in Gronsveld en Rijckholt staan walnotebomen in en rond de kernen.

Het gebruik

Dat rond de eerste wereldoorlog vele walnotebomen werden gerooid komt omdat het hout van de boom zich uitstekend leent voor de vervaardiging van geweerkolven. Dit vanwege het lichte gewicht en de grote elasticiteit van het hout. Het hout wordt ook gebruikt voor het maken van meubels, vooral vanwege de mooie kleur en tekening. Verder wordt het gebruikt als fineerhout en voor fabricage van wandelstokken.

De vrucht wordt gebruikt in verschillende recepten. De noten kunnen worden uitgeperst tot notenolie. Bij de sectie Natuur kunt u een recept krijgen voor het maken van een heerlijke notenlikeur. De Romeinen waren al bekend met de geneeskracht van de walnoot. De noot is rijk aan vitaminen en eiwitten, en is een uitstekend laxermiddel. Men zei dat de noot de hersenen activeert, wat men toeschreef aan de vorm die frappant veel lijkt op hersenen.

Zowel het blad als de leerachtige schil van de noot worden als grondstof gebruikt voor verf voor textiel en hout. Ook kleurt men er paaseieren mee. De vingers worden geelbruin bij het rapen of pellen van de noten. Degenen die een walnootboom hebben, zijn in het najaar gemakkelijk te herkennen. De vruchtschil wordt gebruikt om het haar bruin te kleuren en wordt verwerkt tot een maagsterkend middel.

Het blad kan worden gebruikt om thee te trekken. Een aftreksel van het blad is ook goed tegen huidziekten en zweetvoeten. De bladeren en de takken geven bescherming tegen muggen en andere insecten.

De walnoot kent nog veel meer toepassingen. Het lijkt mij in elk geval best de moeite waard om een boom te planten.

Een walnoteboom kost ongeveer f 25,- en is bij de meeste tuincentra te verkrijgen. Na een jaar of vier kunten de eerste vruchten worden geraapt. Na enkele jaren heeft u al een behoorlijke boom.

Walnoot aan de Kampweg. Karakteristiek voor het dorpsgezicht.

Ik wil dit artikel eindigen met een oude Gronsveldse spreuk die ik slechts gedeeltelijk onderschrijf: "Vrollûij en nuût môtte gehoûwe wërde."

Frans van de Weerdt

Van aal en nog get

Vrattele

Niet zo'n smakelijk onderwerp, maar door hun eigenaardige manier van verschijnen en verdwijnen, door de eeuwen heen een veel besproken verschijnsel. Vooral de methoden om de wratten te laten verdwijnen, zijn talrijk.

Zo kun je op de wratten onder andere het volgende smeren: ochtend-urine, eigen speeksel, sap van de blaadjes van de goudsbloem en het sap van het "vrattelekroéd"

(stinkende gouwe). Ook de verhalen over het laten "zëngele" zijn talrijk. Vroeger ging men hiervoor vaak naar Pootsj, die door het uitspreken van een bepaalde gebeden de "vrattele" na enige dagen deed verdwijnen.

Als een dorpsgenoot overleed, kon men zich van de vervelende huidgezwollen ontdoen. Als "'t liék uüverêrd laag" of tijdens "t teempe vuur d'n deens" moest men dan bidden en met spek over de wratten wrijven. Het spek moest daarna in de grond worden gestopt.

Een andere remedie gehoord van mevrouw Teheux uit Sint-Geertruid: een dikke ui in 9 stukken snijden en op de wratten wrijven. De stukken bij elkaar binden en in de grond stoppen. Hierna negen dagen achter elkaar bidden: 9 "onze vaders", 9 "weesgegroeten" en 9 "ere zij de vaders". Dit alles ter ere van de 5 wonden van Jezus Christus, voor de meest verlaten zielen in het vagevuur. Let wel: op de zondag moest ook worden gebeden, maar deze dag telde niet mee.

Er zijn ook mensen die wratten voor "'ne knap of 'n döbbelsje" kopen en als tegenprestatie bidden voor spoedige verdwijning ervan.

U ziet er zijn genoeg mogelijkheden om van wratten af te komen. U moet wel voorzichtig zijn bij het snijden in of

Stinkende gouwe ("vrattelekroéd").

het pulken aan een wrat, want waar het bloed vloeit komen nieuwe wratten. Een aardige anekdote hierover vertelde mij mijn heeroom Père Ange Willigers: "Zjeng van Nèle had een dikke wrat op een hand. Hier werd een touwtje omheen gebonden en de wrat werd eraf getrokken. Er vloeide nogal wat bloed en Zjeng zei: wees voorzichtig", immers waar het bloed vloeide, zouden nieuwe wratten ontstaan. Père Ange geloofde dat niet, stak zijn hand uit en daagde hem uit: "Doe er maar eens wat bloed op." Een paar dagen later had hij 24 "vrettelkes" op zijn hand.

Ina van de Weerdt-Roosen

Archeologie

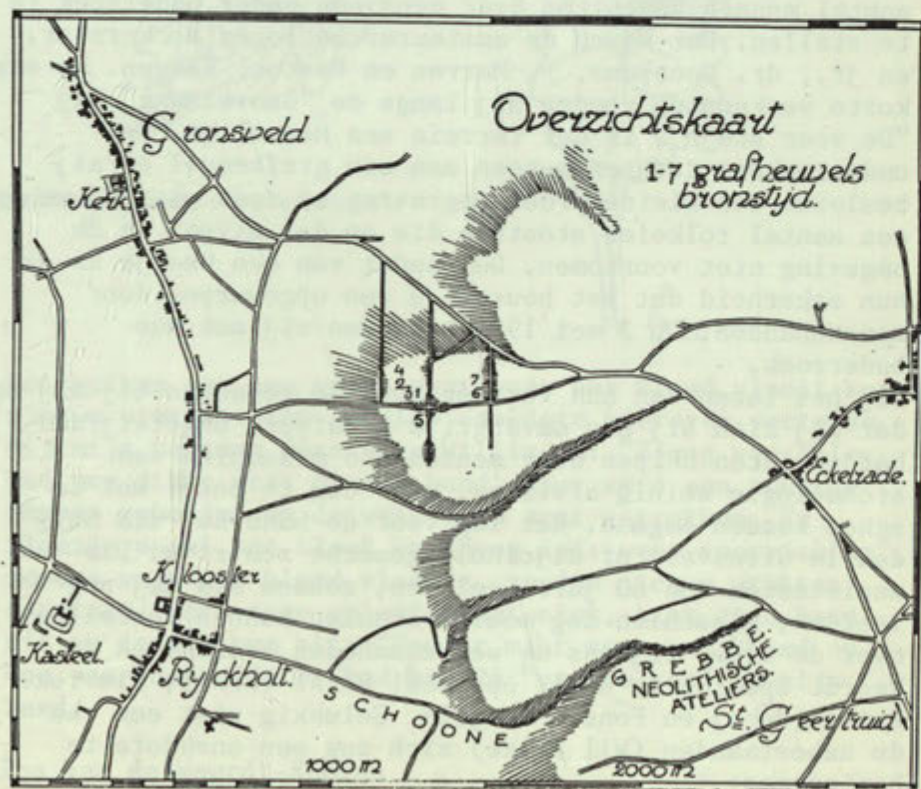
Nóg een begraafplaats

Natuurlijk kent ieder van ons de plaatsen waar onze gestorvenen hun laatste rustplaats vinden of vonden: bij de kerken van Gronsveld en Rijckholt, het zustersklooster, en de nieuwe begraafplaats aan de Voerenweg bij het Europapark. Weinigen zullen weten dat er minstens nog een vijfde begraafplaats is, die in 1926 werd ontdekt. De vondst van een mooi bewerkte, ongeslepen, (stenen) beitel in het Savelsbos, deed een aantal mensen besluiten daar eens een nader onderzoek in te stellen. Het waren de amateurarcheologen Beckers sr. en jr., dr. Goossens, P. Marres en Pastoor Kengen. Na een korte verkenning vonden zij langs de "Saovelsweg" bij "De veer stejn", in het terrein een heuveltje. De onderzoekers dachten meteen aan een grafheuvel en zij besloten een kleine proef-opgraving te doen waarbij ze op een aantal rolkeien stootten die op dat niveau in de omgeving niet voorkomen. De vondst van een beetje as gaf hun zekerheid dat het heuveltje was opgeworpen door mensenhanden. Op 3 mei 1926 begonnen zij met hun onderzoek.

Bij het lezen van hun verslag kwam de gedachte bij mij op dat zij zich bij hun omvangrijk graafwerk ongetwijfeld hadden laten helpen door mensen die misschien van archeologie weinig afwisten, maar des te beter met de schop konden omgaan. Het lag voor de hand dat die hulp dan in Gronsveld of Rijckholt gezocht zou zijn. Die assistenten van 60 jaren geleden, zouden als zij nog leefden, misschien nog mooie verhalen kunnen vertellen over de sfeer tijdens de werkzaamheden. Wally van de Weerdt spoorde de namen op: Geel Raike (Rèks), Pierreke Raike (Rèks) en Fönske Mingels. Gelukkig wist een van de nabestaanden (Wil Raike) zich nog een anekdote te herinneren:

Fönske woonde naast Bèr Smets, in het huis waar later Pierreke Rëks woonde. Dit huis was vertrek- en eindpunt van de tocht naar het grafveld. Hier stonden ook de werktuigen die voor de opgraving nodig waren. De conversatie in het groepje werd in het Nederlands gevoerd, een taal waar onze dorpsgenoten wel wat problemen mee hadden. Op een middag toen men gezamenlijk naar huis terug liep zag Fönske, uit het bos komend, boven de Maas dreigende regenwolken hangen. Hij maande het groepje tot spoed met de woorden: "We moeten ons spoeien want daar komt een schuur opzitten." Of dat door iedereen meteen begrepen werd, is de vraag. De eerste grafheuvel (zie schets) die de onderzoekers blootlegden, had een hoogte van ongeveer een meter boven het maaiveld en een doorsnee van ± 15 meter. De grootste steenblokken die bij de bouw waren gebruikt, hadden een

afmeting van ongeveer 50 bij 100 cm en wogen vele honderden kilo's. In het verslag vinden we daarover de volgende lyrische ontboezeming:

"Overweldigend is de aanblik van dezen grootschen bouw waaraan een heele stam wekenlang gezwoegd heeft om dien reuzensteinhoop met zijn talrijke, zware kolossen vanuit de diepe dalhelling naar het plateau te verplaatsen en een monument op te bouwen, dat na duizenden jaren de bewondering van het nageslacht nog opwekt. Met een gevoel van kleinheid zien wij op tegen den oermensch, die uit eerbied en ontzag voor de laatste resten wellicht van een machtigen stamgenoot dit onvergankelijk werk wrocht."

De opgravingen werden in de zomer van 1927 en 1928 voortgezet. In totaal werden 7 grafheuvels onderzocht. Enkele graven waren verstoord door de aanleg van een weg of door herbebossing.

De gedane vondsten zijn naar mijn gevoel niet

1926. Blootgelegde grafheuvel.

opzienbarend: as als restant van het gebruikte hout bij de lijkverbranding, beenfragmenten van menselijke skeletten en van (offer?)dieren, scherven van aardewerk (uit een aantal bij elkaar behorende scherven werd een urn gereconstrueerd) en werktuigen van vuursteen. In grafheuvel 1 werd een stukje brons ter grootte van een erwte gevonden. Volgens de onderzoekers stammen de graven uit de bronstijd die duurde van 2200 tot 700 v. Chr. De sectie Archeologie hoopt in de toekomst een van de graven te reconstrueren. De voertaal in de sectie is doorgaans "Groéselts"; wij houden u (in het Nederlands) op de hoogte.

Hans Kengen

Bron: H.J. Beckers sr. en G.A.J. Beckers jr. De voorgeschiedenis van Zuid-Limburg. Maastricht 1940. Publiciteitsbureau "Veldeke".

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 04408-2880/1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 04408-1662.

Abonnementsprijs f 17,50 per jaar, losse nummers f 5,00.

Rabobank Gronsveld, rek. nr. 11 75 15 000 / Postgiro 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles.

